

ILK BOLALIK DAVRING O'ZIGA XOS PSIXOFIZIOLOGIK XUSUSIYATLARI

*O'zbekiston Xalqaro Islom Akademiyasi, Mumtoz sharq
filologiyasi fakulteti, Din sotsiopsixologiyasi yo'nalishi*

2-kurs talabasi

F.SH.Abdusattorova

ANNOTATSIYA: *Ilk bolalik davri inson hayotidagi eng muhim bosqichlardan biridir. Bu davrda bola psixofiziologik jihatdan tez va intensiv rivojlanadi. Bola miyasining ishlashi, emotsional va ijtimoiy rivojlanishi, nerv tizimining faoliyati bu davrda eng muhim omillardan hisoblanadi. Maqolada ilk bolalik davrining psixofiziologik xususiyatlari tahlil qilinadi va bolaning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillar muhokama qilinadi. Ilk yoshda bolaning o'ziga xos ehtiyojlari va imkoniyatlari to'g'risida umumiy tasavvur beriladi.*

KALIT SO'ZLAR: *Ilk bolalik, psixofiziologik rivojlanish, nerv tizimi, emotsional rivojlanish, ijtimoiy aloqalar, bola rivojlanishi, ota-ona ta'siri, miya rivojlanishi, hissiy o'zgarishlar.*

ОСОБЕННОСТИ ПСИХОФИЗИОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ РАННЕГО ДЕТСКОГО ПЕРИОДА

АННОТАЦИЯ: *Ранний детский возраст является одним из самых важных периодов в жизни человека. В этот период ребенок быстро и интенсивно развивается как физически, так и психологически. Работа мозга, эмоциональное и социальное развитие, а также активность нервной системы являются основными факторами этого возраста. В статье рассматриваются психофизиологические особенности раннего детского возраста, а также факторы, влияющие на развитие ребенка. Обсуждаются потребности и возможности ребенка в этом возрасте.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Ранний детский возраст, психофизиологическое развитие, нервная система, эмоциональное развитие, социальные связи, развитие ребенка, влияние родителей, развитие мозга, эмоциональные изменения.

PECULIAR PSYCHOPHYSIOLOGICAL FEATURES OF THE EARLY CHILDHOOD PERIOD

ANNOTATION: Early childhood is one of the most significant stages in human life. During this period, a child develops rapidly both physically and psychologically. The functioning of the brain, emotional and social development, and nervous system activity are key factors during this stage. This article explores the psychophysiological characteristics of early childhood, discussing the factors that influence the development of the child. It provides an overview of the unique needs and capabilities of a child at this stage.

KEYWORDS: Early childhood, psychophysiological development, nervous system, emotional development, social interactions, child development, parental influence, brain development, emotional changes.

KIRISH. Ilk bolalik davri (0-3 yosh) inson hayotining eng muhim va tez rivojlanadigan bosqichidir. Bu davrda bolaning psixologik va fiziologik jihatlari bir-biri bilan chambarchas bog'liq ravishda rivojlanadi. Bola rivojlanishining psixofiziologik jihatlari, ya'ni nerv tizimi, miya faoliyati, emotsional va ijtimoiy o'zgarishlar katta ahamiyatga ega. Ota-onaning ta'siri, o'zaro muloqot va muhit bolaning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi.

ASOSIY BOSQICH. Ilk bolalik davridagi bolalarning analizatorlari yaxshi takomillashgani va ular erkin harakat qila olish imkoniyatiga ega bo'lganliklari tufayli bu davrda psixik jihatdan tez rivojlanadi. Ilk bolalik davrining psixologik xususiyatlari asosan go'daklik davri tugab bola hayotida yangi bosqich ya'ni ilk bolalik davri boshlanishini va bola xatti-xarakatini, o'zini tutishini o'rganadi.

Bu davrda bolalarda asosan o'z yaqinlariga ya'ni; onasi, otasi; buvi-buvalari; tarbiyachisiga nisbatan muhabbat shakllanadi va bu davrdagi bolalar endi o'z yaqinlardan maqtovlashga harakat qiladilar.

Ota-onalar tomonidan bu davrdagi bolalarning xatti-harakatlari va shaxsiy xususiyatlariga biladigan ijobiy emotsional baholar ularda o'zlarining layoqat va imkoniyatlariga nisbatan ishonchini shakllantiradi. Ilk bolalik davri, ya'ni 0-3 yoshgacha bo'lgan davr, inson hayotining eng muhim va tayinlovchi bosqichlaridan biridir. Bu davrda bola rivojlanishining bir qancha psixologik xususiyatlari mavjud:

1. O'zini anglash: Bolalar o'zlarining shaxsiyati va atrof-muhit bilan aloqa qilishni o'rganadilar. Ular o'z xis – tuyg'ularini va ehtiyojlarini tushunishga harakat qiladilar.

2. Emotsional rivojlanish: Ushbu davrda bolalar turli emotsiyalarni, jumladan, quvonch, qo'rquv, jalb qilish va tushkunlikni his qilishni o'rganadilar. Ota-onalar va atrof – muhit bolalarning emotsional rivojlanishida muhim rol o'ynaydi.

3. Ijtimoiy o'zaro aloqalar: Bolalar boshqa insonlar bilan aloqalarni o'rganishni boshlaydilar. Ular ota-onalari, yaqin qarindoshlar va do'stlari bilan o'zaro muloqot qilishni o'rganadilar.

4. Kognitiv rivojlanish: Bolalar tabiatini tushunishga harakat qiladilar va bu jihatdan muhim kognitiv ko'nikmalarni rivojlantiradilar. Ular asosiy joyni, vaqtni va odamlarni tanishni o'rganadilar.

5. Tajribalar va o'rganish: Bolalar o'zlarining tajribalaridan o'rganishni boshlaydilar. Har bir yangi tajriba ularning fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

6. O'z-o'zini nazorat qilish: Bolaning o'z xatti-harakatlarini nazorat qilish ko'nikmalari rivojlanmoqda. Ular tez-tez o'z istaklariga qarshi kurashishga o'z his-tuyg'ularini boshqarishga intilishlarini ko'rsatadilar. Ushbu psixologik xususiyatlar, bolalarning kelajakdagi rivojlanishlari uchun asos bo'lib xizmat

qiladi. Har bir bola o'ziga xos tarzda rivojlanadi, shuning uchun ularning tajribalari va ehtiyojlari farq qiladi. Ota-onalar va tarbiyachilar bolalarning bu davrdagi xavfsiz va qulay muhitda o'sishlarini ta'minlashlari juda muhimdir.

Psixofiziologik rivojlanish:

1. Jismoniy rivojlanish: Ilk bolalik davrida bolaning jismoniy rivojlanishi tez sur'atlar bilan amalga oshadi. Bolaning boshni ko'tarishi, yurishi, tutish qobiliyatlari rivojlanadi. Bola muhitdan o'ziga yangi tajribalar olishga harakat qiladi va bu uning jismoniy faoliyatini rivojlantiradi.

2. Psixologik rivojlanish: Bolaning hissiy reaksiyalari va ruhiy holati bu davrda shakllanadi. Ular ota-onasi bilan bo'lgan o'zaro munosabatlar orqali hissiy xavfsizlikni his qiladilar. Emotsional rivojlanish va bolada o'z-o'zini anglash jarayoni yuzaga keladi.

3. Ijtimoiy rivojlanish: Bola ilk davrlarda ijtimoiy o'zaro aloqalarni o'rganadi. Bu jarayon ota-onaning tarbiyasi, atrof-muhit bilan aloqalari orqali amalga oshadi. Bola boshqa insonlar bilan o'zaro munosabatda bo'lib, emotsional va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradi.

Ilk bolalik davri. Go'daklik davridan so'ng rivojlanishning yangi bosqichi ilk bolalik (1-3 yosh) davri boshlanadi. Ilk bolalik davri bola hayotidagi eng ahamiyatga molik uning kelajakdagi psixologik rivojlanishini belgilab beruvchi – muhim davr hisoblanadi. Bu davrdagi rivojlanishning asosini bolaning to'g'ri yurishi muloqotga kirishishi va predmetli faoliyatni egallash xususiyatlari tashkil etadi. Tikka va to'g'ri yura olish imkoni Bolani doimiy ravishda yangi ma'lumotlarni egallashga zamiin bo'ladi. Bu yoshdagi bolalar o'z xatti harakatlari bilan juda faol va kattalar bilan muloqotga kirishishga intiluvchan bo'ladilar.

Ilk bolalik davridagi bolaning turmush tajribasi deyarli yo'q bo'lganligi uchun uni hamma narsa qiziqtiradi. U o'zining kundalik tinimsiz harakatlari davomida kattalarga taqlid qilib, mustaqil ravishda kiyinish, ovqat yeyish, yuvinish kabi harakatlarni o'zlashtira boshlaydi. Bog'chagach tarbiya yoshidagi bola o'zining kundalik harakatlari davomida hech bir erinmay, ko'z o'ngidagi hamma

narsalarnitekshirib ko'radi. Natijada juda ko'p yangiliklarni bilib oladi, o'zining sezgi va idrokini, tasavvur va xotirasini tafakkur va nutqini hissiyot va xayolini – umuman hamma psixik jarayonlarini rivojlantiradi. Bu yoshdagi davrda sezgilarning rivojlanishi analizatorlarning tobora takomillashuvi bilan bog'liqdir. Ikki yoshdan oshgan bolaning sezgilari (ko'rish, eshitish, hid va ta'm bilish, teri va harakat kabi) uning har kungi xilma xil harakatlari davomida turli narsalarga bevosita to'qnash kelishi natijasida rivojlanadi. Sezgilarning normal rivojlanishi bola idroki o'sishi uchun zamin yaratadi.

Ilk bolalik davridagi bolaning idroki ancha rivojlangan bo'lsa ham hali katta odamlar idrokidan keskin farq qiladi. Bolalarda turmush tajribasi yo'qligi tufayli ularning hayotga qiziqishi juda kuchli bo'ladi va har doim hamma narsani qilib ko'rgisi keladi.

XULOSA: Ilk bolalik davri bolaning rivojlanishida juda muhim bosqich hisoblanadi. Bu davrda bolaning psixofiziologik o'zgarishlari uning kelajakdagi hayoti uchun poydevor yaratadi. Ota-onalar va pedagoglar bolaning ehtiyojlariga e'tibor qaratib, uning rivojlanishini qo'llab-quvvatlashlari zarur. Rivojlanishning bu davri psixologik, fiziologik va ijtimoiy jihatdan o'ziga xos bo'lib, bolaning muvaffaqiyatli kelajagini ta'minlash uchun asos yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

— A.Shamshetova, R.H.Meliboyeva, X.Usmanova, I.Haydarov. Umumiy psixologiya. T. 2018.

— Boltaboyev S.A va boshqalar. "Kasb tanlashga yo'llash" ma'ruzalar matni. Toshkent Nizomiy nomli TDPU 2003.

— Erik Erikson - „ childhood and society” (1950) Erik Eriksonning “Childhood and society” (1950) asari bolalar shaxsiyatining rivojlanishini ijtimoiy va psixologik kontekstdan ko'rib chiqadi.

• Musilmanov N.A, Mullahmedov R.G “kasb tanlashga yo'llash” Toshkent 2007.

5.G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. Toshkent. 2010.

6.G'oziyev E.G' Ontogenez psixologiya. Toshkent."Noshir" nashriyoti 2010.